

MEA CULPA TÜRKİYE!

Doç. Dr. Salih BIÇAKÇI

Khas öğretim üyesi

Türkiye'den Gazze'ye doğru hareket eden,
Mavi Marmara gemisinin içinde bulunduğu 6 gemilik filoya
İsrail tarafından müdahale edildiğini televizyondaki son dakika
haberinden duydum. İsrail ile Türkiye'nin ilk defa bu kadar sert
biçimde karşı karşıya geldiğini düşündüm. Şansa bakın ki, İstanbul'dan
İsrail *Ben Gurion* Havalimanı'na gidecek olan ilk uçakla uçuyordum.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Orta Doğu'nun güvenlik dinamikleri de yavaş yavaş değişmeye başladı. 1991'de Irak'ın birdenbire Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan ilişkiler sarmal bölgede yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına uygun bir ortam oluşturdu. Bu bölgesel dinamik Türkiye-İsrail ilişkisinin özür sürecini yakından ilgilendirmektedir.

Kuruluşundan bu yana Türkiye-İsrail ilişkisi Orta Doğu'nun dinamiklerinin gereği olarak Arap ülkelerinin varlığının baskısını taşımıştır. Bu ortamda büyüyen ilişki hep problemlili yürümüştür. Öte yandan Filistin, Türkiye-İsrail ilişkisinin en belirleyici ögesi olarak varolmuştur. 2010'da Mavi Marmara olayı da bu çerçevede gerçekleşmiştir.

Operasyon sonrasında Türkiye yapılan müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulayarak uluslararası kurumları göreve çağırdı. Birleşmiş Milletler'e başvurarak kendi vatandaşlarına yönelik haksız saldırı için gerekenin yapılmasını talep etti. Hızlı ve dengeli açıklamalar uluslararası kamuoyundan Türkiye'ye büyük destek gelmesini sağladı. Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi olayı araştırarak bir komisyonun kurulmasını ve her iki ülkenin de burada temsil edilmesini talep etti. İsrail gemilerde bulunan yolcuların ifadesini aldıktan sonra hızlıca ülkelere gönderdi. Türk kamuoyu tarihinde hiç olmadığı kadar İsrail'e karşı bir tavır içine girdi. Devletler düzeyinin dışına taşan bu olay iki ülkenin insanlarını da karşı karşıya getirdi.

► 30 OCAK 2009

İsviçre'nin Davos kasabasında toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda Gazze üzerine yapılan ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, Arap Ligi Sekreteri Amr Musa, Türkiye'den Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Shimon Peres'in katıldığı toplantıdaki "one minute" çıkışının ilişkilerin ilk belirgin kırılma noktası olduğunu söyleyebiliriz. Türk televizyonlarında yayınlanan diziler polemik konusu olunca İsrail tepkisini farklı bir şekilde ortaya koydu. İsrail'in Dışişleri Bakanı Yardımcısı Daniel Ayalon'un Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Ahmet Oğuz Çelikkol'u ofisine davet ederek daha alçak bir sandalyeye oturtması ve bu hareketi basın mensuplarına bir aşağılama komedisi olarak sunmaya çalışması da diploması tarihinde yerini aldı. Hükümetler seviyesinde gün geçtikçe gerginleşen ilişkiler, İHH İnsani Yardım Vakfı ve Özgür Gazze Hareketi'nin düzenlediği yardım filosunun yola çıkmasıyla daha da gerildi. Komorlar bandıralı Mavi Marmara gemisinin önderliğindeki filo toplam 6 gemiden oluşuyordu.

► 31 MAYIS 2010

İsrail Deniz Kuvvetleri'ne bağlı savaş gemileri yardım filosunu açık denizde durdurmak istedi. Yapılan telsiz görüşmelerinde gemilerden taşıdıkları insani yardımı incelemek üzere rotalarını İsrail'in Aşdod limanına çevirmeleri istendi. İsteklerine olumsuz cevap verilmesi üzerine İsrail Shayetet 13 deniz komandoları denizden ve havadan gemilere müdahale ettiler. Açık denizdeki bu müdahaleye Mavi Marmara gemisindeki yolcuların karşı koyması sonucunda 8 Türk ve 1 Türk asıllı Amerikan vatandaşı hayatını kaybetti ve 60 kişi yaralandı. Gemiler Aşdod limanına çekildi.

► 30 HAZİRAN ve 11 AĞUSTOS 2010

İki ülke arasındaki gerginliğin korkutucu boyutlara gelmesinden çekinen Dışişleri Bakanları gizlice 30 Haziran 2010'da Brüksel'de muhtemel çözüm önerilerini konuşmak üzere toplandılar. Toplantının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra 11 Ağustos 2010'da Dışişleri Bakanlığı Mavi Marmara gemisi üzerinde yaptığı inceleme sonrasında 74 sayfalık geçici bir rapor yayınladı. Buna karşılık olarak İsrail tarafından emekli hakim Jacob Turkel'in başkanlığında bir komisyonun oluşturulduğu duyuruldu. Hızla artan rapor ve inceleme savaşına Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu Sir Geoffrey Palmer başkanlığındaki heyet de dahil oldu.

Aynı tarihlerde Türkiye ilişkilerin normalleşmesi için şu şartları öne sürdü:

- İsrail'in "özür" kelimesini kullandığı resmi bir açıklama yapması beklenmektedir.
- İsrail bu saldırı sırasında hayatını kaybedenlerin ailelerine tazminat ödemelidir.
- İsrail Gazze'ye uyguladığı ablukayı kaldırmalıdır.

İsrail bu şartlara farklı bir perspektiften cevap verdi:

- İsrail çatışmadan ve insan kayıplarından pişman olduklarını belirterek özellikle "özür" kelimesini kullanmamaya dikkat edilmiştir.
- İsrail kendi isteğiyle çatışma sırasında kayıp veren ailelerin zararlarını karşılamaya hazırdır. Ancak bu eylem suçun kabulü olarak algılanmamalıdır.
- İsrail Gazze'ye yönelik herhangi bir politika değişikliğini reddetmektedir.

Tamamıyla olmasa bile iki ülkenin şartlar konusunda kısmi uzlaşma ümidi gizli görüşmelerin yapılması için gerekli ortamın olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir. Ama yapılan toplantılarda ümit edilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Ülkeler BM komisyonu için kendi raporlarını teslim etmiş olmasına rağmen İsrail'in Palmer komisyonundan sonuçların açıklanması için süre istemesi sebebiyle nihai raporun yayınlanması zaman almıştır.

► 3 ve 5 ARALIK 2010

Türkiye'nin 3 Aralık 2010'da Karmel Dağı ormanında çıkan yangına söndürme uçağı göndermesi bir sonraki görüşme için gereken cesareti verdi. 5 Aralık 2010'da Dışişleri Bakanlığı müşteşarı Feridun Sinirlioğlu ve İsrail'den yüksek seviye bir diplomat olan Joseph Ciechanover katılımıyla Cenevre'de görüşmeler yapılmıştır. Ancak bir ilerleme kaydedilememiştir.

► 2 EYLÜL 2011

İki ülke arasında durma noktasına gelen ilişkiler Palmer Raporu'nun 2 Eylül 2011'de yayınlanmasıyla tamamıyla koptu. Rapor'da Türkiye'nin beklediği net ve keskin ifadeler yer almadığı görüldü. Fakat BM raporunun İsrail'e yaptırımlar getireceğini ümit eden Türkiye istediği sonuçları bulamayınca Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun açıklamasıyla diplomatik ilişkisini maslahatgüzarlık seviyesine indirdi ve Tel Aviv'deki Büyükelçiliğimiz'deki görevlileri merkeze çağırıldı. İlaveten İsrail'le sürdürülen bütün askeri ihaleleri de askıya aldı.

► 9 MAYIS ve 6 KASIM 2012

Bu gelişmelerden ardından Mavi Marmara olayı için İstanbul Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından açılan davada İsrail Genelkurmay Başkanı Rau Aluf Gabiel Ashknazi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Eliezer Alfred Marom, İstihbarat Başkanı Amos Yadlin ve Hava Kuvvetleri Komutanı Avishay Levi'nin yargılanması istenmektedir. Yeterli bilgiye ulaşamayan Savcılık makamı saldırıda görev alan İsrail komandolarının isimlerini Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kanalıyla talep ettiği basında yer aldı. MİT'in saldırıda dahil bulunan 174 kişinin açık kimliğini Savcılığa göndermesiyle, dosya daha da genişledi. Dosya'nın hazırlanması 9 Mayıs 2012'de tamamlandı ve 6 Kasım 2012'de yargılama süreci başladı.

► 22 OCAK 2013

İsrail'de gerçekleşen seçimler özür sürecini başlatan kritik bir adım olmuştur. İsrail'in son 10 yılındaki her koalisyonun tamamlayıcı unsuru olan dindar partiler, seçimde merkez sağ ve sol partilerin aldıkları oylardaki artış yüzünden hükümet dışı kaldılar. Öte yandan 32. İsrail hükümeti'nde Dışişleri Bakanlığı görevini sürdüren Avigdor Lieberman'ın 33. Hükümette yer almaması Netanyahu'nun özür dileyerek Türkiye ile ilişkilerini normalleştirme sürecini başlatma konusunda elini rahatlattı.

ABD Başkanı Obama'nın ikinci defa seçilmesinden sonra yaptığı ilk gezisinin İsrail durağında yaptığı konuşmalarda İsrail'in artan yalnızlığına dikkat çekti. ABD Başkanı ülkeden ayrılmadan önce İsrail Başbakanı ile yaptığı görüşme sırasında Türkiye ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve özür konusu gündeme gelmiştir. Bu görüşmenin için Recep Tayyip Erdoğan'ı arayan Netanyahu İsrail'in özür dileme isteğini belirtmiştir. Telefon görüşmesinin hemen ardından Başbakanlıktan yapılan açıklamada özrünün mahiyeti İsrail'in açıklaması başlığıyla duyurulmuştur.

Metinde şu satırlar yer almıştır:

“Mavi Marmara hadisesinin trajik sonucuna İsrail tarafından isteyerek yol açılmadığını ve İsrail'in can kaybı ve yaralanmalardan üzüntü duyduğunu belirtmiştir. İsrail tarafından hadiseyle ilgili olarak yürütülen ve bir dizi operasyonel hatanın yapıldığına işaret eden soruşturma ışığında, Başbakan [Netanyahu], can kaybına veya yaralanmaya yol açan her türlü hatadan dolayı İsrail'in Türk halkından özür dilediğini kaydetmiş ve tazminat/adem-i mesuliyet konusunda bir anlaşma yapılması hususunda mutabık kalmıştır.”

► 11 ve 21 NİSAN 2013

Özrünün hemen arkasından tazminat görüşmelerinin yapılabilmesi için her iki ülkede de komisyonlar kurularak 11 Nisan'da görüşmelerine karar verildi. Ancak Türkiye'deki komisyonun başkanlığını yürütmesine karar verilen Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'ın Kırgızistan ve Moğolistan gezilerinde Başbakan'a eşlik etmesi sebebiyle tazminat komisyonları buluşmasının 21 Nisan'a ertelendiği açıklandı.

İsrail'in özür dilemesi hakkında yerli ve yabancı basında yayınlanan yorumlar farklı noktalara dikkat çekiyorlardı. Mavi Marmara'nın gerçekleştiği tarih ve sonrasında Orta Doğu'nun dinamiklerinin Arap Baharı etkisiyle değişmesi İsrail'i tekrar düşünmeye itti.

İSRAİLİN BÖLGEDEKİ EN İYİ KOMŞUSU

1979 Camp David anlaşmasından bu yana İsrail'in bölgedeki en iyi komşusunun Mısır olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Arap Baharı dalgasının Libya'nın ardından Mısır'ı da etkilemesi İsrail'in bölgede kurduğu stratejinin esaslarını değiştirdi. Mısır'da yapılan seçimler sonucunda Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi, İsrail'le ilişkilerin uzun dönemde değişeceğinin bir göstergesi olmuştur. İlaveten İran'ın Mısır'la geliştirmeye çalıştığı ilişkiler de bir nevi İsrail'i yalnızlaştırma politikası gütmektedir. Savunma Sütunu Operasyonu sırasında İran'ın Hamas'a füze yapımındaki desteğinin Gazze'den atılan füze sayısındaki artışla ortaya çıkması da İsrail'i ayrıca tedirgin etmiştir. Ayrıca Mısır'la İran arasında doğrudan uçuşların başlaması ve rol modeli olarak İran'ın kendini öne sürmesi dikkatlerden kaçmamıştır.

İsrail'in de karşı hamle olarak Azerbaycan'la yapılan silah anlaşmalarının hacmini arttırması ve Gürcistan'la ilişkileri güçlendirmeye çalışması İran'ın üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu noktada İran'ı en mutsuz edecek gelişme İsrail'le Türkiye'nin ilişkilerinin normalleşmesiydi. İsrail'in özür dileyerek attığı adım ile İran'ı rahatsız etmeye başladığı, gelen yorumlardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Suriye'de devam eden çatışmalar İran, Türkiye ve İsrail'in güvenlik stratejilerini yakından ilgilendirmektedir. İsrail'in özür dilemesi, İran'ın her iki ülkenin Suriye konusunda yakın ve güçlü işbirliği yapabileceği vehmine kapılmasına yol açtı. Özür sürecinin henüz başında olmamız itibarıyla bu konuda hızlı bir işbirliği söz konusu değildir. Ama her iki ülke de Suriye'deki gelişmeleri yakından takip etmektedir.

Bölgesel dinamiklerin uluslararası sistemle kesiştiği noktada ABD'nin 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana mümkün olduğunca şekillendirmeye çalıştığı Orta Doğu'dan ve getirdiği siyasi, mali, jeopolitik yüklerden kurtulmaya çalıştığı bir sürecin devam ettiği görülüyor. İşte bu noktada bölgenin iki önemli aktörü Türkiye ile İsrail ilişkilerinin problemlı olması

süreci uzatabilir ya da sekteye uğratabilirdi. Obama'nın ısrarıyla tabii seyrinin dışında gelişen bu özrün bir takım beklentileri de içerdiğinin altını çizmeliyim.

İsrail ve Türkiye arasında artan ekonomik ilişkiler diplomatik durgunluğun devam ettiği tarihlerde bile yükselmeye devam ettiği görülmektedir. Öte yandan bu ayın başında doğal gaz akışının başladığı Tamar ve yakında aktif hale gelmesi beklenen Leviathan noktalarındaki gazın Avrupa'ya satılması için İsrail'in Türkiye ile görüşmeler yaptığı medyada yazılmıştır. İsrail'den Türkiye'ye doğru inşa edilecek bir boru hattının aynı zamanda Kuzey Irak'tan alınan petrolü İsrail'e taşıma olasılığı ihtimali de var.

İsrail'in özrünün askeri ihalelerin açılmasından NATO üyeliğine ve Filistin meselesinin çözümüne kadar bir çok konuda ilerleme sağlayacağına dair tartışmalar sürmektedir. Bütün bu yorumları değerlendirmek için çok erkendir. Özürün hemen ardından Türkiye'nin zafer için kurduğu keskin cümleler İsrail hükümetinin koalisyon üyeleri tarafından cevaplanırken bir özürün bütün dertleri sona erdirdiğini söylemekten çok uzaktayız.

Politikanın ötesinde iki ülkenin insanların kırıncılık sürecinde birbirleri hakkında imajlar geliştirdiğini de unutmamalıyız. Kadir Has Üniversitesi'nin yaptığı Türkiye Sosyal ve Siyasal Eğilimler Araştırması'nda Türkiye için tehdit oluşturan ülkeler sıralamasında 2011'de % 69.3, 2012'de % 66.1 oranıyla İsrail birinci olmuştur. Bu oranların kısa sürede düşmesini beklemek hayalcilik olur. Böyle bakıldığında Türkiye ve İsrail'in normalleşmesi normal hızıyla seyrederse ancak 3-5 sene içinde eski haline gelebilir. Türkiye'nin ve İsrail'in iç politikasının nasıl şekilleneceği de süreç üzerinde çok etkilidir. Tazminatların belirlenmesinden davaların düşmesine kadar birçok tehlikeli viraj süreci sarsabilir.